

ALEXA KÁROLY (1945) Budapest

ALEXA KÁROLY

Az én két szeptemberi halottam, 2022

...igen, még csak október 3. (4., 5., 6.) van, hétfő (kedd, meg a többi), és én már képtelen vagyok megmondani, hogy melyikük is halt meg előbb, és melyikük utóbb. Egyiküket itt temették el Egyházashetyén a múlt szerdán, a másiknak erre még kell várni egy-két hetet Budapesten. Budapesten? Ki tudja, hogy most éppen hol van. Az azonban biztos, hogy itt nézi a hátam mögül oldalaslag a sorakozó szavakat, meg- és átélve a „nyugger” felvett és képregenyesen a fészbukon megörökített szerepét, hosszú ősz bajszát kétfelé törölve. Bár ez sem biztos – ahogy immár semmi nem az –, én legalábbis ezt tennem fordított helyzetben. Menjen az idő, gondolja, gondoljuk, amíg vagyunk, ácsorogva, de azért hadd lássák, hogy figyelek. Most is, mint mindig és mindenre. Kik? Ugyanazok, akik félszázada keríngenek körülöttünk, suttognak bennünk, közös emlékekre hivatkozva. Mintha volna efféle, hogy „közös emlék”. Az emlék alkalmi meghívó – mindig én vagyok az (vagy a sors, vagy a véletlen, olykor egy kósa képzettársítás), aki-ami meghív valakiket, legyen élő vagy halott, egy alkalmi diskurzusra, akkor lesz ő az ő, legyen – megint. Visszateremtem. Amíg az emlék ereje életben tartja, vagy amíg nem csapok át új emlékező ösvényekre. Vagy amíg ez az én – én. Ennek a két embernek semmi köze nem volt egymáshoz, én voltam a „közük” egymáshoz, meg az, hogy egy évtizeddel fiatalabbak voltak nálam. Meg az – ő, gyarló emlékezet, a vénülő skribler önmutogatása –, hogy mindkettejükről írtam szereteteli mondatokat. Egyikükről előbb, a másikuokról még csak a minap. Mányoki Endre első tanítványaim egyike volt az egyetemen, miként a nyáron eltemetett Szkárosi Endre is, Császár Karcsi meg falusi szembeszomszédom itt, a Béke utcában. Mányokitól ott veszünk majd végbúcsút valami kegyeleti bétében vagy káéftében, bejárat az utcáról, a külső Ferencváros mélyén, az Ernő utcában, melynek neve mindig ott motoszkál bennem, ha a Pál utcai bandaháborúban hősi halált halt közlegényre gondolok, meg azért is, mert itt lakott anyai nagyanyám, egy – ha falu lenne, azt mondanám – hosszú cselédházban, két nyolc-tíz lakásból álló földszintes házsor, egymással szemben, zsebkendőnyi kertcskék, eget kereső ecetfák, mindenhol az utcában az udvarok mélyén istállók voltak itt gyerekoromban, fuvarosok tartománya a székesfőváros

és a vidék között, az a csípős húgy- és trágyaszag, szedegetem össze a bikázáshoz való elkopott patkócsavarokat, az udvar mögött (itt bóbiskoltak a vécek meg a tüzelőtárolók) egy lómészárszék a Mihálkovics utcában, az utca elején – van még ilyen szó, hogy „lóveronai”? –, az Üllői úti sarkon mindent elborított egy gyógynövényraktár kamillafelhője. Mit tudtam én, hogy hatvan-hetven éve itt minden ugyanaz, mint volt korábban száz meg ki tudja, mióta. Még Krúdy és a Cholnokyak, sőt, az átellenben, az üllői-szolnoki országút másik oldalán a konyhai asztal alatt évekig lappangó Stancsics Mihál ideje előtt, lófuttatás a poros országúton a Gwindt gyár és a Ludoviceum között, a „Város” felé, ellenirányban meg a kivégzési sokadalom a vámházon túli akasztódomb irányába, hullanak a rózsák a nyalka betyárra, katonabanda trappol a gyakorlatra induló ezredek élén..., ma is hányszor álmodok erről a kis szobakonyháról, trümójával és auszkuszával, a falon két „Prihodával”, az ágy alatt porcelán „serbli”, pereme alatt körbefutó kék virágok, a „kredenc” fiókjában, „na mi ez, Karikám, soha nem jössz rá”, cukorsüvegtörő, a polcon egyetlen könyv, Meyrink *Gólemje*, szorongok a prágai gettó sötétjében, de a gyerekkor ege kékellik, nagyanyám öccsének burukkoló galambjaival. A szomszéd bácsi szabó volt, úgy hívták: Zsupanek. Endre is lakott itt az utcában egy ideig, soha nem tudta meg tőlem, ekkor már nem találkoztunk, hogy mi is volt itt hajdan az újonnan felemelkedő nagy házak mögött és alatt. Bár a Cholnokyakat alighanem olvasta. Az éjszakai „cikázásban” rokon lelkek mindig megtalálják egymást. Hajnóczy is mennyiszor emlegette ezeket a századfordulós köd- és kocsmalovagokat. Én sem jártam soha nála – emeletes ház az Ernő utcában, ugyan... Karcsit most temették el a heteyi temető katolikus fertályán. Hamvasztották, teremtőm, egy száznegyven kilós férfi, ahogy... Nincs rokon vagy barát, akinek most tovább lehetne adni a ruháit. Lélekhajó – jut eszembe a hely neve, ahol majd elbúcsúzzunk Endre urnájától. Micsoda szavakat talál magának, és micsoda szavakkal terhel minket, megkeseredett szívűeket a tudálékoskodó biznisszentszimentalizmus. Óhatatlan a kép- és képzettársulás. Innen pár futamatnyira, hogy ezzel a régi bibliai szóval éljek, az „Üllei” és a Viola utca sarkán süppedt a földbe az Arabs Szürke vendéglő, hulla-

szállítók, fuvarosok, bonctani szolgák és a magányból magányba vándorló ismeretlenek – írófélék? – enyhelye. Hűlt helyére éppen ráláttam első munkahelyem ablakából, a volt József Fiúárvaházból, amely előtt döcögött el a lóvasút a hősiesség és a halál felé az irodalom legnagyobb közkatonáját. „Pilulásskatulyában” lappangott az angyalos szerencsekrajcárja – a viteldíjhoz. Kharón a bakon, mit sem tudva magáról. Ma is itt magaslik pár épülettel odébb a „szvetenai” utcai bonctan, ahol Kosztolányi majd felkeresi kocogó jegek között kucorgó Viktor barátját. Nagyanyám is járt itt valami nyugdíjas csoporttal, sokat mesélt az üvegekben ázó preparátumokról. És tovább baktatva itt, a francstadti oldalon, Rákos utca, a még fel nem épült Iparművészeti Múzeum mellett. Kis sárga cselédház-proliház, szobakonyhás udvari lakás. Az udvarban „gyatra fácskák”, az utcán a szél „megríkatja” a rozsdás szélkakasokat. Nemecek szabó könnye potyog az ablak mellett, az ágyon rohamot vezényel a közlegény, mint az előbbi időtlenné vált pillanatban innen másfél saroknyira a grundon. Ó, a grund, mindannyiunk megharcolt hazája és mindannyiunk elveszített ifjúkori otthona... Lehetsz akár „vörösinges” is, akik pár utcával arrébb, a „főreálba” jártak, mint évtizedek múlva jómagam is, miről mit sem tudva... Ó, Űllői úti fák, mindig csak a poros napvilágon látunk benneketek! Milyenek lehettek éjszaka, amikor a szeszek kék lángocskái csábítgatják alattatok magukhoz a magányos kóborlókat. A hetyei temetőhöz a mi közös utcánk visz, át egy csendes bodzás akácson, mögötte és Karcsi kertje mögött is földek, kukoricával, zabbal, árpával. Az utca neve: Béke, talán véletlen, bár itt az ország nyugati-németes peremén mintha titkos üzenet volna, hogy ott van benne-mögötte, a csöndes megtérés végső helye, a Fried(en)hof. Arrébb az erdő, ahonnan egy láthatatlan patak indul, vize, ha nem is látszik, van, tudjuk. A kert végében potyogó alma meg körte, tyúkok, egy-egy kacska, üres disznóól, errébb meg a csöndesen szöszögő nyúlház, nyáron ki-be csapódó fecskékkel..., idén szeptemberben nem hallottam a patakon innen és túlról a szarvasbögést, mint évek óta mindig, ha éjjel kiléptem a ház elé, és kész voltam elveszíteni a lelkem a rám boruló csillagboltív alatt. A szarvasok és őzek patával-aganccsal ássák a nádas medret vízért, mint a korábbi években, tudjuk, még ha nem is látjuk, kint üldögélve esti borainkkal és egymással, hallgatva vagy beszélgetve. Nem tudom, hol a határ az időben múlt és jelen között, de azt nem lehet nem tudomásul vennem, hogy egyik halottam a múltam része a mindenkori jelen képviselésében, másikkal meg mind falusiasabb jelenemé, a múlt szószólójaként. De hiszen Endre is járt

itt. Amikor először jöttem Hetyére Ambrus Lajoshoz egy nyirkos-napfényes kora őszi névnapra, ráfordulva a Kossuth utcából a Béke utcára (a „későbbi énelem” átellenes irányba), egy asztalt láttam elballagni a kocsmá előtt, alatta Mányoki Endrével. Alighanem már a mozgó világos időkben mindez. A kocsmába is szinte kizárólag Karcsival jártam, meg lányommal és unokáimmal, velük a darts „végett”, ahogy erre mondják, ő fröccsöt ivott itt is, én meg sört, olykor a végén kis vodkát. Úgy látszik, az itálnak a férfiéletben sokkal fontosabb a szerepe, mint amit leírhatnánk azzal, hogy „szomjoltás”, „kedélyjavítás”, „időtöltés”, „társasélet”. Utazás a szenvedélyen át a szenvedéshez, a nyomorultságon át a derűhöz, az egyedüllét felől a társaságon keresztül a magányig? Vagy mindez fordítva? Karcsi szőlősgazda volt, mint az apja meg ismeretlen elődei a Kissomlyón, igazi társasélete ott zajlott, nyúlpörköltökkel, névnapokkal, potyaleső német borturistákkal, oda-vissza kért-kapott kölcsönszerszámokkal, hordómosó és borfejtési alkalmakkal. A bor természetes eleme volt a mindennapi életnek, én is adtam neki kölcsön egy-két évtizede – ahogy fölhagytam borászkodásnak füllesztett amatőrködésemmel – két jó kis szlovén fémhordót, borral „fizetett”. Kérjem most vissza őket? És ugyan kitől? Hatalmas, erős ember volt, megromlott lábai ellenére, naponta megivott vagy öt liter bort, szeme se rebtent, talán a hangja lett harsányabb valamivel, apja ennek a dupláját, de a vérképe jobb volt, mint a feleségemé, aki legfeljebb egy kis doboz sört iszik meg másodnaponként. A bor a természet része volt számára, mentes minden ünnepélyes alkalmiságtól, ahogy sok városinál. Töményt szinte soha nem ivott. Nem káromkodott, a faluban nem volt haragosa, irigy, nem kapott gyereket a sorstól, de ezt olyan fegyelmезetten vette tudomásul, mint mindent az életben. És olyan emberi közeget tudott maga körül, amit joggal mondhatunk családnak. Nem volt vezető szerepe, soha és sehol, de tekintély volt mindig és mindenben, amihez hozzáfogott. Minden falusi rendezvényen jelen volt – a kulturálisakon csakúgy, mint a „vigalmiakon”: Berzsenyi-nap, éves buszos kirándulás, „Őszikék” délután, erős hangja mindig kihallatszott a zajgásból, ha nem is akart vezérszerpet vinni soha, nem volt közös ügy, amiről ne mondta volna el a véleményét, barátainak minden évben megfőzte a szokásos téli kocsonyát és karácsonyi halászlét, mert ne aprózzuk el magunkat, 30-40 tányérnyit mindegyikből. A konyha falán pirosuló paprikafűzerek várják, hogy a télelőn lekerüljenek a sparthert langyosabbik végére a tepsibe (nagyanyám „tepszinek” mondta), a végső szárításra, onnan egy-egy üvegnyi hozzám, meg csípősség-

mániás kisunokámnak, Leonardónak, aki mily délcegen defilíroz nyaranta a fűnyíró traktoron erre-arra a koldusállás előtt. A portája, mondanám, stílustalanul, agóra is volt. Mint afféle szerény udvarház. Nem tudok nemesi-kisúri elődeiről, jöllehet a Sziták és Vargyaiak mellett akadnak Császárok is e nemben Kemenesalján, ám azok mind lutheránusok tudtak maradni az ellenreformáció alatt is. De hát éppen az a csodája ennek a környéknek, hogy itt a mindennapokban a családias meghittség szinte elmosta a szociális különbségeket. Távolodó alakja mintha illusztrációja volna közös falubélink, Berzsenyi Dániel szavainak: „Egész Répce és Rába mellékét, Kemenesalját és az egész Bakonykebelt oly tiszta és csinos magyar nép lakja, melyhez hasonlíthatót, hasztalan keresnénk hazánkban.” Túlzás? Persze hogy az. És ő volt az, aki megőrizte – legyenek csak önös igazán – nekem a Falut. Azért van most itt. Ezekben a mondatokban. Ő, aki kovács szakember, sőt hajóépítő szakmunkás volt. Munkás, paraszt, polgár. Igen, az ital. Mi tagadás, a magam hetvenvalahány évéből az utóbbi félszázadot le tudnám írni az italfélékhez való viszonyom alapján, és ez nemcsak magánemberi történet volna, hanem történelmi traktátus is. Legyen most előttem egy kép a mozgó világos időkől a belpesti éjszakában. Éjjel után járt, de már inkább hajnal felé, nem tudom, kivel, talán egy régi (szintén sajtós és focimániás) gimnáziumi osztálytársammal jártuk a belvárosi kocsmákat, a Váci utca lenti végén átvágtunk a Tolbuhin körúton, a Belvárosból a Ferencvárosba, és itt magához hívott a Pipa utca végének halvány fénye, a csarnoki kocsmá. Valami furcsán tagolt belső térre emlékszem, meg a totális csöndre. Középen ott ült Endre, az asztalán poharak és papírok. Dolgozott. Lakás? Család? Nyugger képeit nézem, és úgy látom – beszámítva a beszámítandókat –, hogy élete végéig az a szép fiú maradt, fekete hajú, csillogó szemű, mint egyetemistaként, gyönyörű lobogó szőkeségű feleségével, Annával, a „Kovács-csal”, ahogy mondta, akivel cefetül tudtak veszekedni..., egyszer ki is ugrott menet közben a Trabantból, vasárnap, télvíz idején egy szál ingben, hogy a Mozgó szerkesztőségének műbőr díványán húzza meg magát, de balszerencséjére az ajtó zárva, belülről a kulcs, (alighanem) egy másik szerkesztő vette időleges használatba a helyet, vagy talán – legyünk még rosszhiszeműbbek – az államvédelem munkatársai szervizeltek... Vagy ahogy jöttünk haza az éjszakában Kaposvárról, mert – ó, milyen idők... – a fővárosban terjengő hírek alapján színházba hoztam ide a tanítványaimat, Sütő Lócsi-szárjára, Endre a klubban az asztalfőről izgágáskodik, dicsér és bírál mindenkit, darabot, színészt,

bort. Lendülettel, hitetően, imponálóan, kamaszos hevülettel, és valahogy mégsem tolakodón, mégsem aránytalanul. Kedvesen. Valahogy betöltötte a teret. Ez a hevület mindig ott munkált benne – legalábbis amíg rendszeresen találkoztunk egymással. Ott, a Mozgóban, aztán a Hitelnél, utóbb már kurta időre és gyászos búcsúval, a Kortárs Kiadónál és a Magyar Hírlapnál. Mi tagadás, volt némi szerepem abban, hogy itt dolgozhatott, meg amott is, és végül abban is, hogy némi svindlivel bekerült a péhádé-várományosok közé, de itt már meg sem jelent. Valahol a régi papírjaim között alighanem dosszié-számra lehetnek feljegyzései, levelei, tervezetei, mert mindig terveket kovácsolt, de soha nem került olyan szerepbe, hogy meg is tudta volna valósítani őket. Amikor Szabados Árpádot a mozgós időkben berántották pár hétre katonának, Endre azonnal kerített egy olyan csőszerű dobozfélét, amibe a grafikusok szokták belegöngyölni munkáikat, megtöltötte pattogatott kukoricával, madárlátta cipóval meg egy pakli cigarettával, mindezt „alcázásként”, hogy belerejthessen egy vasreszelőt, és rögtön postára is adta a HM szigorúan kódolt címére. Árpáddal nagyon jól kijöttek, talán mert baromira jól fociztak, Endre elől, Árpád a védelemben. Azt hiszem, Árpádnak köszönhető, hogy utolsó éveiben jól érezhette magát egy munkahelyen, a képzőművészeti főiskolán – én már csak így hívom –, de hullámvölgyek itt is voltak. Miközben azon morfondírozok, hogy jelen és múlt viszonyát hogyan is fogalmazzam meg az ő esetében és Császár Karcsiéban, újabb képet látok megint csak az ősidőkből és a jelenből. Úgy tudom, Rákos-valahol a főúton abba családi házba költöztek vissza az Ernő utcából, ahol Icus és a mamája lakott (Ica, Icus... – kevés asszonyt ismertem így telítve szigorral és szeretettel), régen volt, de már együtt voltak, amikor itt felbukkantunk egy hétvégi hajnalon orvos sógorommal, hogy a disznóölésen segédkezzünk. Meddig lehetett nagyobb (haszon)állatot tartani Pesten? Vajon? Itt meg most a hűtőben szépen fóliázott darabok maradványában abból a huszonhét kilós sonkából, amit Karcsi pácolt, „hőmbölygetett” a sós-fűszeres lében hetekig, és füstölt a múlt karácsonyra és az idei húsvétra. Jelen és múlt. Mányoki Endrével soha össze nem veszem, okom talán lehetett volna rá, még vagy negyedszázada, amikor az Új Maótól elcsaptak, és ő nem csatlakozott a szolidaritásra hajlók közé, szegény feleségem sírva vont a felelősségre; én már régen elfelejtettem, nagyobb árulásoknak is voltam célszemélye, szóval az utóbbi években mindig én hívtam telefonon, ha egy adatra vagy valamire efféleire hirtelenjében szükségem volt. Vagy csak kíváncsiságból. Ő soha. Pedig nem lehetett benne sem

harag. Kulin is ezt dünnyögi, hogy őt is kerülte évtizedek óta, pedig mennyire rajongott érte mint tanárjáért. Mondhatnám, Endre számomra a múlt embere volt, (de) olyan alak és alkat, aki mindig a jelenben élt, de még inkább a ködös álmokkal teli jövőben. Karcsi viszont még a közelmúlt hetekben is vidéki napjaim jelenének volt – állíthatom – a főszereplője, ám beszélgetéseink legemlékezetesebb képei valahogy mindig a régmúltból fejlettek. Ha politizáltunk, akkor is elég volt egy szó, egy kép, egy természeti jel, és máris a falusi idők teljében jártunk. Ő mesélt, én hallgattam. Elég volt, hogy őszelőn átszálljanak rajban a seregélyek a fejünk fölött, majd: miért van az, hogy a Lóvé nevű kutyája csak énram nem vakkant, hogy Ági megkérdezze, szeretem-e sütni a nyulat, hogy milyen is lábujjhegyen toporogni a WC-ben egy alapos hólyagtükrözés után. Lóvé mióta nincs gazdája, kerítést ás és szökik, amit soha nem tett, tapad Ági lábához, ez se volt szokása, belép a lakásba, befekszik a virággyásokba, mintha nem volna önmaga. Kering, alig nyúl a sebtében átcsempészett pörköltmaradékhoz. Karcsi – utánaszámolok – nagyjából akkor hagyta el a falut, s ment Balatonfüredre a hajógyárba ipari tanulóknak, amikor a téeszésítés befejeződött. Abban a történelmi pillanatban, amikor a szerves magyar élet megkapta a végső csapást egy újfajta globalista szellemtől. De amikor még minden felnőtt falusi férfi és falusi asszony az volt, aki még egy pillanattal korábban is. Meg századok óta. Amikor még földje volt, jószága volt, családi élete volt, a templom is természetes színtere volt az ünnepnek, volt pap, tanító és jegyző és kisbíró, amikor minden alkonyatkor egyszerre vitték a frissen fejt tejet a begyűjtőbe. Amikor még rajban repültek a libák a Kodóba, ahol minden parasztyerek megtanult úszni, és ahol ma a csalánmezős partoldal csak a nádat meg a szitakötők rajzását látják. Amikor még megismerte a néhai gazda a lovát a közös istállóban. S vitte neki otthonról lopva vagy véve a takarmányt titokban. Hogy' röhögött a jószág félreacsavart fejével... Tudhatta, hogy melyik szomszéd vette és miféle taktikákkal lazábbra a kaszálást, ha sorban láttak neki a búzának, rozsnak. Hogy mi minden történt a szőlőben, melyik évszak mit hozott, és mit mondott erről vagy arról a kihágásról a hegytörvény. És hogy milyen szép volt, ahogy Idesnek nevezte a szemben lévő kis ház öregecske nénijét a férje. Az én házam hajdani lakóját, akit soha nem láthattam, de nincs év, hogy ki ne mennék megrokkant sírjához az evangélikus temetőbe. Egyetlen tehenük volt szegényeknek, örök bánatom, hogy amikor az istállót átépítettük lakószobává, valaki ellopta a jászoltartó rudat, talán a vasalásai miatt, amihez ki volt kötve a

jószág, és fényes barnára volt koptatva, ahogy erre-arra ingatta a fejét kérdőzések közben. Meg hogy miként fogtak patkányt a kocsisok a szomszéd Vargyai-ház hatalmas csűrjében, ahol a téesz szakerei kaptak helyet. És mi történt, amikor egy borz vágott ki az árokból a lovak elé felfelé menet a hegynek. Miért ajánlatos kivézetetni a tarkón csapott nyulat, a nyúzás és bontás előtt. És hogy mennyit fizetett Tihanyban az a „sajkodi” író bácsi, amikor a cimboráival nagy köveket cipeltek a kerítése mellé, és úgy hívták, hogy Németh László. Hogy mit ittak Brailában a többi hajóssal, és hogy' nézett ki a fagyalt a Duna-deltában a légyfelhőben. Milyen volt a Sión leküzdeni egy új hajót a Dunáig. Majd már később: a celldömölki gyár osztrák tulajdonosa minden évben hogyan vendégelte meg a munkásait. És hogy milyen volt Horn Gyula felesége, aki ugyanúgy dukai lány volt, mint Ági. Hogy merre jártak nászúton Németországban. Mit láttak és ettek Erdélyben. Mert bejárták a Kárpát-medencét. Uri? Nem. Magyar passzióból. Mert ilyen az a paraszt, akiről azt gondolják-szajkózzák a „pestiek”, hogy... Hogy egyáltalán milyen volta az élet – somolygott – a „demokráciában”. A komcsi időket most már én is örökre úgy hívom, ahogy ezek a bitangok anno magukat, csak ők a legcsekélyebb (ön)íronia nélkül: demokrácia... És hát hogy milyen volt egy gyalogút kamaszként a térdig érő hóban Füred és Jánosháza között át hegyen-völgyön. És megérkezve az a fazék forralt bor, a sparhertajtó peremén gőzölgő kötött zoknik szagfelhőjében. Hogy mennyi volt a bor ára Akaliban, meg hogy miként szereztek halat, ha megkívánták, és hát az endékás lányok..., és hogyan ismerkedtek meg Ágival a bobai állomáson, aki a pesti vonatra várt, míg ő a Füred felé menendőre. Mit nézel? – kezdte Ági. De ezt már nem ő meséli, hanem kétnapos özvegy felesége. Akihez lesiettem, amikor a hírt meghallottam, s akivel ott ülök most a konyhában, Karcsi nagy büszkesége, a diófa asztal mellett, amit az a rokon famunkás-faművész faragott, aki majd megszólít a csöndes toron, akitől valamikor Cziffra György rendelte meg franciaországi házának belső lépcsőit és bútorait. És iszom a bort, minden pohár előtt ezzel a lüke mondással élve, talán az egyetlen szólással, amit Karcsi átvett tőlem, hogy „No, az utolsó előtti...” Ezt a bort még ő rendelte a Ságról (idei kissomlyai bora, ki tudja, miért, nem forrt ki, igaz, már nem ő kezelte) a múlt szombati falunapra, de akkor már kórházban volt. Igaz: még a szerdai hazatérés reményében. Nem tudni pontosan, mitől halt meg, egy-két nap alatt omlott össze benne minden. Csak az áll a halotti bizonyítványban, hogy „a légzése tíz perc alatt megszűnt”. A múltnak ezek a pillanatképei ott vannak a

megyelapos gyászjelentés mögött, ami itt hever a másik széken. Mert évtizedek óta ez az újság kezdte nála a napot, mint igazi polgár, enélkül el nem lehetett. Meg a Szabad Föld... Mennyit vicceltem vele ezen. De azért innen vette azt a kérdést is, hogy „no, szerintem melyik az az egyetlen madár, aki visszafelé is tud repülni”. A kolibri az, értesülök. Ám az a valami, ami itt zúg el megemelt poharaink között, nagy riadalmamra, mert már voltam párszor a celli ügyeleten rovarcsípés miatt, az a „magyar kolibri”, a kacsafarkú szender. Az a lepke, aki sajátlagos „farpamacsa” miatt kapta a nevét. Úgy fekszem le este, hogy egy új szót tanultam. S remélem, hogy reggel hallok majd sárgarigót, aki arra fészkel, amerre mutatta este, és ha nem is baktat a kerti járdámon a barázdabillgető, talán el-elrebben egy rozsdafarkú, aki..., és itt jön Császár szomszéd ornitológiai eszmefuttatása, ami majd átvált Lové kutya fülállása alapján a kinológiába, feltéve a kérdést „neked mint magyartanárnak”, hogy Petőfi miféle kutyát szólított fel, hogy hegyezze a fülét. És menetetünk be az alkonyatba, azért még „utolsó elöttiként” olykor előballag az a kajszipálinka, ami nem túl erős, de annál gyümölcsösebb. Vagy ezt már az én portámon isszuk, a koldusállásban? Az én körtémmel vagy frissen lepárolt fosóka szilvával? Ahol az alkonyuló délutánban magától értetődően foglalja el a szomszéd a gazda helyét, hátát a falnak dűtve, nem bánom, legalább könnyebben fordulok a poharakért meg a fröccsvízért. Innen a gyümölcsfákat látjuk bal felől, mögötte sejtjük a rég eltűnt temetőt, ahol még Németh László kutakodott – okoskodok mint magyartanár – Berzsenyi morózus atyjának sírja után, jobbra meg a nagy- és kiskaput látjuk, amit neki köszönhetek. Én csak a zártszelvényeket vettem meg, és a deszkázatot. A konstrukció az övé. Mesteri szerkezet, egyedi és szellemes zárok, mindenki megbámulja. Fölötte kitűzve a zászló, lássa mindenki, hogy itthon a gazda, és szívesen látja a vendéget. Meg hát magyarok vagyunk, ha ezt soha ki nem is mondjuk. Legfeljebb ha többen összejövünk, és ki erre, ki meg amott kap bele a nótába. Így éltünk tegnapig. Hallom, hogy a kocsmá bezárni készül a télre a fűtés drágulása miatt. És azt is tudjuk, hogy amivel egyszer fölhagyunk, azt nehéz lesz újrakezdeni. Mindez – mi tagadás – az én történetem, a túlélő baráté, a harmadik urna várományosáé. És ez a történet addig él és mesélhető, amíg a három urna porai valahol össze nem keverednek. Ilyen ez a szeptember, ahogy Karcsi eltűnt, akkor került elő Endre, vagy fordítva, kinek van kedve utána számolni, de már ő is csak néhaiként. Hova tűnt az élő és már akkor is mesebeli Endre, és mikor-valamikor? És tényleg: ki is volt ő, miféle szellem lakozott ben-

ne, mit engedett ebből át a nyilvánosságnak, és mit üres vagy faltól falig teleírt árkusai fölé hajolva, és mi mindent cipelt magával éjszakai alvilági útjain? Ugyanez mondható minden eltávozotttról: soha nem fognak válaszolni arra a kérdésre, amit senki fel nem tett nekik, amíg éltek. És amire ember nem tud válaszolni. Még a maga belső némaságában sem. „És hallgatom a híreket, / miket a mélyemből énszavam hoz...”, ki olvas ma még József Attilát? Mégis: Károly és Endre – az emlékező jelen idő szereplőjeként, így kerülhettek olyan közel egymáshoz, ahogy a hajdani valóságban sohasem. Vagy elégedjek meg azokkal a szétszórt és elhalványult képekkel, amelyek peremén mintha Endre alakja látszódnék, a hangokkal, amelyek mintha az övé... Vagy nyomozzunk? Polcomon kis könyvecskéje, a *Szófa*. Mindenféle tárcák. Rövidkék. Dedikációja most mily keveset mond és mily sokat sejtet: „Alexa Károlynak – megkésve bár, de fogyva nem –, aki a szövegkörnyezetben mindvégig jelen volt.” Így látta a helyemet önsorsában 1999. február 24-én? Túl egyetemen, Mozgón, Hitelen, közös nappalokon és felidézhetetlen éjszakákon? Látom a firkálásokból, hogy bizony olvastam én ezeket a kis dolgokat. Most meg pontosan negyedszázad múlva azt észlelem, hogy valami ismeretlen szellem ragyog fel lapról lapra, villogó mondatok, ihletett képek, kőbe véshető ítéletek. „A mítosz a közös tudás, a misztika a közös tudatlanság.” Ha én vagyok a szerkesztője, biztos, hogy a „tudatlanság”-ot átíratom vele a megengedőbb „nem tudás”-ra, mert azért úgy igaz az állítás. Ő meg persze vonakodott volna javítani. Mert büszke volt a leleményeire, és dölyfös, mint mindenki, aki állításokat mer megfogalmazni. Vagy – ha közhelygyanús, ha nem –: „Nem minden emberi mű, de minden műalkotás szemközt halad a pusztulással.” Hát szerkesztőként, hát a szerkesztő szerepében, ami egész életét így-úgy végigkísérte, mint valóság, mint lehetőség, mint vágyálom? Egy korán elhalt költőről írja: „Én ültem a nyilvánosság kapujában, és ő át akart menni ezen a kapun.” És örök olvasóként, aki előtt ott van Arany, Weöres, Pilinszky, Berzsenyi meg Mészöly. A láz heve az olvasóé, a mondatok lüktetése az ihletett, hadd mondjam ki, a szómámort vállaló lírikusé: „Hagytam és követeltem: mossanak meg, öblítsék át szennyezett szerveim, tisztítsanak a lassú áramukkal! Lehessek öntudatlan tudója arálynak és mértéknek, apálynak és dagálynak, magasnak és mélynek, ritmusnak és zenének. Lehessek részese a nyelvnek úgy, mintha erdőben járnék, s az erdőnek, ahogy a nyelvben kalandozom. Ők nekem titkok voltak, és titkok maradtak, fensőbbiségek, akiknek könnyed alázattal adom meg magam...” Hol a Mozgó Világ „fény-

képalbuma”? Viháncolva búcsúzunk a szerkesztőség ajtajában, nem magunktól, hanem – honnan is tudhattuk volna ezt akkor – a rendszertől. Ott van Kocsis Zoli és Csoóri, Szabados, Zalán és Esterházy, Ambrus Lajos és Gergely Andris, Endre dzsekiben, én pulóverben, Kulin persze zakóban. A kép, amin tapadós tangót táncolunk egy nagycsaládos szilveszteri éjjel az acsai kastélyban, vagy az, amelyen öt halott üldögél egymás mellett a szerkesztőség műbőr díványán, derűsen merengve, poharak között: Hajnóczy, Petri, Szkárosi, Tárnok, Mányoki. Vagy talán hat? Tar Sándor... Volt ilyen fotó egyáltalán? De hiszen voltunk mi címlapkép is! Itt a könyv: Antológia Kiadó, 2009. Az 1979-es lakiteleki Fiala Írók Találkozásának emlékkönyve. 43 éves kép. Az emeleti sorok látszódnak rajta: Endrével egymás mellé fordulva kedélyesen diskurálunk, én trikóban, ő kockás nyári ingben, lábunk mellett állványos pléh „állami” hamutartó, mellettünk Marosi, Kulin, Papp Márió, mögöttünk – alighanem - megyei tanácsi főemberek zakóban, nyakkendővel. Előttünk az erkély rácsozata. Ezt is üzenetnek vettük az illetékesek. Nem hiszem pedig, hogy Bahget Iskander gondolt erre, amikor elkattintotta a gépét. Vagyis hát... Zalán azóta is hordja az itt kapott nyakba akasztható ősturáni mit is, én meg, ha lehet, idézgetem Gyula bátyánk hozzánk intézett záró szavait, felejtethetetlen, ahogy kizökkenti a pátoszból magát: „A nemzet műhelyébe léptek és – éltess isten a tisztos ipart.” Szegény Csengey soha nem tudom másként látni, mint ahogy Endre „kiparodizálta” őt egy kéziratoss Hírel-lapszámban, a vidornak éppen nem mondható szerkesztőségben. Egy örök kamasztól veszünk búcsút. Aki hol megtalálta a helyét, hol nem talált helyet magának, az életben és a nyilvánosságban. Csikorog a fogam között: „Tejfoggal kőbe mért haraptál...” Amikor volt mit, szétszórta magát párlapos szövegekben, eszelős konceptusokban, tervhalmozásban, barátságokban. Lubikolt mindenben, amibe sorsa vetette: a versrovat szerkesztésben, a fotóművészetben, a kelet-európai avantgárdban, a művészetpedagógiában. Sokoldalúság és szétszórtság – hol a mezsgye? Sehol a nagy könyv, sehol a pozíció. Na és? Ha helyzetbe került, szárnyalt. Hány esszélevelet írt érdemes és érdemtelen firkászoknak a Mozgó levélpapírján? A Hírelben szűk három év alatt huszonkilenc cikke jelent meg. Előtte és utána – mi előtt? mi után? – évek csöndje. Mi is mindannyiunk közös sorsa? Belépni a „rendszerbe”, és függetlennek maradni? A körön belül szenvedélyesen kívül, ahogy közös Mészölyünk fogalmazott? Kivonulás vagy kiszorulás? Ki mer dönteni? Most a régi Endre az, aki itt van. Nekem a negyedszázad előtti. Mi lett-volt vele

azóta, ezt tartásuk meg maguknak a hírek, amik persze előbb-utóbb – tudom jól – elkezdik majd felülírni az én emlékeimet is. Hiszek a véletlenekben, öregedve mind többször csapnak le rám különös egybeesések, megmagyarázhatatlan kapcsolódások, megszesegeken túli képek összevillanásai. Mint üzenetek? Feleségemmel már csak szó nélkül egymásra nézünk, ha efféle véletlenek útjába akadunk. Utóbbi nagy olvasmányomban – hogy élvezte volna Endre is, hiszen itt egyben az irodalom meg a képzőművészet, a szó meg a rajz –, Orosz István *Páternosztér*-ben tetemes szövegrész beszél erről. Ilyenféleképpen: „Léteznie kell az Univerzumban egy olyan vonzerőnek..., hasonlóan a gravitációhoz, ami térben és időben is közel rántja egymáshoz a hasonló dolgokat...” Augusztus végén a Tokaji Íróklubban voltam, ahol az összejövétel legértékesebb eleme (számomra mint „főelőadó” számára...) egy könyv megjelenése volt, annak az évkönyvnek a kiadása, amelyet betiltottak a maga idejében, még a „demokráciában”. Az 1986-os tanácskozás szövege. Most kezdtem hozzá az alaposabb olvasáshoz, és a legnagyobb megdöbbenésemre a mutató egyik leg-többet idézett neve a Mányoki volt. Hát hogyan? Ő itt, akit nemcsak a politika, hanem sokkal inkább az életkor és az ízlés választott el ettől a társaságtól? Nem tudom, mekkora hányada volt leírva a szövegének, és mekkora tere volt a rögtönzésnek, de itt Endre – beszélt. Nem értekezett, nem elemzett, hanem szabad levegőt érezve, szerephez jutva – beszélt. Nem akart ő botrányt, nem akart bohóckodni. Szabadnak tudta magát, pár percre egy beszédhelyzet birtokosának. Minden szava a személyiség vállalása volt mint megbocsáthatatlan provokáció. „Köszöntöm Önöket, Hölgyeim és Uraim, java részüket az ismeretlenből. Hogy hogyan kerültem erre a pulpitusra, ne is tőlem kérdezzék. De ha már itt vagyok, elmondom...” És mégis: „megvette” őket itt és most, nem bírtak kitérni a beszéd lendülete elől, a beszéd vállalt igazsága elől, amit – mondom én most, sok-sok év után – bizonyára hevített akkortájt közös életünk legnagyobb sokkja, a Mozgó Világ egy-két évvel előbbi megszüntetése, lebilincselte a zömükben népben-nemzetben punnyadó bácsikákat és a szorongó megyei kádereket, de azért nem hiszem, hogy még egyszer meghívták volna Tokajba. „Nem mindig egy nyelven beszélünk” – jegyezte meg Fekete Gyula, aki most avatott szobrával lett véglegesen az „íróklub” panteonjának Zeusza, s akivel Endre két év múlva szerkesztőtárs lesz a Hírelnél, de nem emlékszem, hogy bármiről is szót váltottak volna. Akkor került kezembe ez a könyv véletlenül, amikor Endre ki tudja, már merre járt, és akkor nyílt ki váratlanul, amikor végleg megérke-

zett. Az a fiú, akivel összehozott a sors félszáz éve, és akit most ideképelek magam mellé. Mielőtt még folytatódna bennünk a vers: „Talán eltűnök hirtelen, akár erdőben a vadnyom...” Most hagyjuk abba, amikor az következik, hogy „Elpazaroltam...” Egyik kezünkben a pohár, a másikban a cigaretta, bámulunk bele a hetyei estébe, hallgatjuk az elpihenő madarak és aludni készülő plánták némaságát. „Figyelj, papa – mondanám –, mit szólnál egy utolsó előtt pohárhoz? De nem itt, a koldusállásban, hanem szépen átlépünk ide szembe a szomszédhoz. Korosztályodbéli parasztember, Császár Karcsinak hívják, itt van szőlője a hegyen, a borgátai oldalon, igazi elegy-belegy parasztbora

van, rizling és furmint, de minden cseppjében ott a génius, ahogy Lajos szomszéd mondaná, diszkréten utalva Hamvas Bélára, látom, még ébren van, biztos a Szabad Földet olvassa, mert abban »minden benne van«, nem viszünk semmit, talán ezt a darab sajtot meg a kis maradék fasírtot. No meg ezt a kis laposüveget, nézel, mi, hétfajta körtét daráltam bele a nyáron. Ha netán valami váratlan előadódna, ugye... Azt ugye nem vetted észre, nekem is ő szólt, hogy a portánk szélessége egyforma, mint az utcában mindenkié, és pontosan tizenhat méter. Na miért? Azért, hogy egy hatökrös szekér tolatás nélkül meg tudjon fordulni benne. Jó, ha tudja ezt az ember...”

WAGNER NÁNDOR, Játsszó fiúk, 1956, kútszobor-terv, agyag makett, Budapest

